

OSNOVNA ŠOLA ŽETALE

PO POTEH KULTURNE DEDIŠČINE

ŽETALSKA POROKA

Bilten, izdelan v okviru tehniškega dne
Žetale, 17. 9. 2015

ŽETALSKA GOSTIJA

Poroka je za dva, ki se ljubita, pomemben dogodek. Nastala bi naj torej iz resnične ljubezni, a pred mnogimi leti ljubezen ni bila glavno vodilo za poroko. Če sta se zaljubila dva, ki sta prihajala iz družin, ki si nista bili enakovredni po premoženjskem stanju, poroka med njima ni bila mogoča. Veliko porok so sklenili starši in botri, zato so bili nekateri zakoni že na začetku obsojeni na propad. Seveda so pa bile tudi izjeme.

Gostije so se največkrat odvijale ob ponedeljkih in so lahko trajale tudi do petka (odvisno od premožnosti družine). Izogibali so se porokam v času od pusta do velike noči, saj naj bi to prinašalo nesrečo. Veliko porok se je odvijalo v zimskem času, ker se meso ni tako hitro pokvarilo.

Al' me, al' me boš kaj rada imela,
ko bom, ko bom nosil sukcnjo belo,
sablji, sabljico, pripasano, ja jo,
puški, puškico nabasano.

Jaz bi, jaz bi te že rada imela,
ko bi, ko bi te sirota smela,
pa mi, pa mi mamca branijo,
da imaš premajhno kajžico.

Kajži, kajžica res ni velika,
sem pa, sem pa fantič, kot se šika,
čez en mesec, cez en mesec al' pa dva
se boš ti za mano jokala.

Jaz se, jaz se ne bom nič jokala,
rajši si, rajši si bom družga zbrala,
takega, ki ima zadost blaga,
hiši, hišico na štuka dva.

Taki, taki, k' ma velike hiše,
taki tebe, dekle, ne poišče,
taki, taki, k ma zadost blaga,
taki tebe, dekle, ne pozna.

(Ljubezenska ljudska pesem)

VASOVANJE

Dekleta so lahko s prvimi resnimi »sestanki« s fanti začela šele po 18. letu, fantje pa že nekoliko prej. Skupaj s prijatelji so dekleta klicali, jim peli podoknice, včasih so jih tudi nadlegovali. Kdaj pa kdaj so imeli srečo in so jih dekleta sprejela, včasih pa so se morali malo bolj potruditi. Starši deklet so močno nasprotovali nočnim obiskom fantov, saj so bili mnenja, da če ima kdo poštene namene, pride podnevi. Oče je vasovalcu pogosto nastavil kakšno past (spodrezal je kline na lestvi, da si je fant pri padcu z lestve lahko zlomil hrbtenico ali se nataknil na ograjo, namesto dekleta je odprl okno in fant je dobil po obrazu z metlo namočeno v stranišču ...). Dekle je lahko varoval tudi starejši brat ali kak drug fant. Vendar to za zaljubljenca ni predstavljalo velike ovire. Mnogo večja ovira je bil nevestin čuvaj »Reks«. Ženin je moral biti iznajdljiv in psa podkupiti s kakšno kostjo ali s kosom mesa, ki ga je na skrivaj vzel med kolinami.

SNUBITEV

Najprej so poslali v nevestino hišo mešetarja, ki se je pozanimal, ali so zato, da sklenejo novo zvezo. Če so pritrdili, so se dogovorili za likof. To je bilo vaško barantanje ženina, ki je skupaj z očetom, botrom ali s katerim drugim gostobesednejšem prišel pred vrata nevestine hiše. Starša sta jih običajno sprejela, se z njimi rokovala in jih povabila v večjo sobo. Če so jim postregli s kavo ali s kislim mlekom, je to pomenilo, da se starši ne strinjajo s poroko, če pa so dali na mizo klobaso pa so se s poroko strinjali. Nato so se začeli dogovarjati o doti in o podrobnostih poroke, nevesta običajno pri tem ni imela nobene besede. Včasih je moral ženini nevesto pri likofu kupiti. Če nevesta ni imela dote, je v večini primerov ostala samska. Če se je ženin priženil k nevestini družini, pa je doto moral prinesiti on. Pri bogatih družinah je bila dota običajno denar, kakšna njiva ali žival (krava, svinja), pri revnejših družinah pa nekaj koz. Nevestini starši so pripravili tudi balo – to je bila običajno posteljnina, brisače, perilo, skrinja žita ali nizka omara. En dan pred poroko so doto z vozom odpeljali na nov nevestin dom.

PRIPRAVE NA POROKO

Pred poroko se je bilo potrebno dogovoriti, kdo bodo priče, protfirerji in družice oz. krancjufrove. Poročne priče so bili pogosto birmanski botri. Ženinova priča je bila najpomembnejša oseba na gostiji, saj je vodil njen potek, biti je moral dober govorec. Ženinov spremljevalec je bil protfirer, ki je skrbel za janževino vino, to je bil po navadi njegov mlajši brat ali dober prijatelj, ki je bil še samski. Nevestina družica je bila prav tako lahko njena mlajša sestra ali samska prijateljica.

Na gostijo se je vabilo osebno, pogosto sta vabila ženin in nevesta sama ali pa ženin skupaj s svojo poročno pričo, nevesta pa skupaj s svojo družico. Pomembna izbira so bili muzikanti, ki so imeli na gostiji zelo pomembno vlogo. Največkrat sta bila muzikanta dva, ki sta igrala na harmoniko in klarinet.

Tudi dekliščina in fantovščina sta sodili k pripravam na poroko in sta se odvijali nekoliko drugače, kot smo tega vajeni danes. Dan pred poroko so se zbrali ženinovi neporočeni prijatelji in muzikanti, ki so odšli na nevestin dom, kjer so jim zaigrali podoknico. Nevesta jih je povabila v hišo, kjer so bile zbrane njene prijateljice in družica. Skupaj so se zabavali, peli in plesali, nato so se muzikanti odpravili še na ženinov dom, kjer so prav tako zaigrali podoknico. Včasih sta morala ženin in nevesta z različnimi igrami dokazati, da sta pripravljena na zakonski stan.

Veliko vlogo pri poročnih pripravah so imele tudi kuharice, ki so skupaj z ženinovimi in nevestinimi starši sestavile jedilnik. Dva dni pred poroko so potekale še priprave na kuhanje, na poročni dan pa so z delom začele že zelo zgodaj.

IZGLED ŽENINA IN NEVESTE

Ženin je pogosto nosil dvo ali trodelno obleko temne barve, belo srajco, črne čevlje, nogavice, okrog vratu je imel kravato, redko je imel na glavi klobuk.

Neveste so nosile belo ali bež obleko, nekatere so imele tudi plašč, bele ali črne čevlje, dolgo vlečko okrašeno z rožicami ali na glavi venček, hlačne nogavice, na obleki so imele pripeto broško, redko so nosile nakit, v rokah so držale poročni šopek.

PRIHOD PO NEVESTO

Ženinovi svatje in muzikanti so se zjutraj zbrali na ženinem domu, nekaj pojedli in se nato odpravili na nevestin dom. Ko so prišli na dvorišče, so se nevestini svatje obnašali, kot da je povsem običajen dan, opravljali so različna dela (sekali so drva, opravljali so delo na vrtu ali v hlevu) in se pretvarjali, kot da jih ne slišijo. Na vrata so obesili napis »Ni nas doma.« Nevesta je skupaj s svojimi svati čakala v hiši, medtem ko se je moral ženin preizkusiti v žaganju in sekanju drv. Ko je svojo nalogo zadovoljivo opravil, se je skupaj s pričo odpravil pred hišna vrata. Odprl jima je nevestin oče, ki ga je vprašal, kaj želi. Odgovoril mu je, da je na njihovem vrtu plel rožice in da se mu ena še posebej dopade in bi jo želel utrgati. Oče mu je povedal, da nekaj rožic res imajo. Preden se je prava nevesta prikazala na hišnem pragu, so ženinu ponudili lažne neveste, najprej starejšo gospo, nato pa še nosečo mlajšo žensko. Prava nevesta se je na vratih pojavila skupaj z družico, obe sta imeli v rokah krožnik, na katerem je bil bel robček, kozarec rdečega vina in nagelj z rožmarinom. Nevesta je svoj krožnik ponudila ženinu, družica pa protfirerju. Pijačo so ponudili tudi obema pričama, nato so vsi skupaj nazdravili ženinu in nevesti. Muzikanti so zaigrali, svatje so stopili v hišo, pojedli kokošjo obaro in nekaj popili.

Iz nevestine hiše so se odpravili proti cerkvi, najpogosteje peš, če je bila cerkev daleč, pa so se peljali z vozovi in s konjsko vprego, ki so bili okrašeni. Pri poročnem sprevodu so imeli pomembno vlogo muzikanti, saj so ves čas igral

Ko se je dekle poročilo iz ene vasi v drugo, so vaški fantje postavili »šrango oz. mauto« z namenom, da bi ženin plačal odkupnino za nevesto. Čez pot ali cesto po kateri je šel sprevod, so položili neko oviro, najpogosteje je bil to hlod, dva fanta pa sta ga žagala. Na tabli so imeli napisano ceno, ki bi jo moral plačati ženin za nevesto. Pred pogajanjem so spili nekaj kozarcev vina. Odkupnina za nevesto je bila odvisna od premoženjskega stanja družine. Ženin je moral opravljati različna dela (brušenje kose, žaganje) in odgovarjati na vprašanja, s tem pa je nižal odkupnino za svojo nevesto in na koncu plačal simbolično ceno. Včasih so pogajanja trajala tako dolgo, da so zamudili poročni obred. Če se niso mogli dogovoriti za primerno odkupnino, so vaški fantje iz maščevanja nasuli kup gnoja pred nevestino hišo.

Običaj je bil, da so se ob poti v cerkev nastavili manjši leseni stolčki, na katerih so bili vrček vina, kozarec, podobica Marije, »korpica« za denar in voščilnica. To so običajno storili vaški otroci ali pa kak fant, ki se je skrtil v bližini (običajno za kak grm). Ko so prišli svatje do stolčkov, so si postregli z vinom, vzeli voščilnico, v posodici pa so fantu oz. otrokom pustili »zahvalo« oziroma nekaj denarja, ženin in nevesta pa sta okrog stolčkov tudi plesala.

CERKVENI OBRED

Župnik je poročni spreved pričakal pred cerkvenimi vrati in ga popeljal v cerkev. Ženske so sedele ločeno od moških, muzikanti so ostali zadaj, zaigrali so lahko le z dovoljenjem župnika, a le kakšno pobožno pesem. Ženin in nevesta sta se skupaj s pričama usedla pred oltar. Najprej je bila maša, nato je župnik opravil poročni obred. Poročni par si je izmenjal poročna prstana, ki sta bila pred tem blagoslovljena. Protfirer in družica sta prinesla janževo vino, ki ga je župnik blagoslovil, nato ga je nekaj spil, ga ponudil paru in ostalim svatom. Če je ženin med poročnim obredom pokleknil na ženino krilo ali nevesta na ženinov plašč, je to pomenilo, kdo bo glavni pri hiši. Če sta ženinova in nevestina sveča goreli enakomerno in mirno, je bil to znak umirjenega življenja, če sta plapolali, pa je pomenilo, da bo njun zakon poln prepirov in preteprov. Tista sveča, ki je gorela z večjim plamenom, je napovedovala daljše življenje.

Po poročnem obredu je sledil »ofer« ali darovanje okoli oltarja. V skrinjico so svatje darovali denar za cerkev. Novoporočeni par je prvi stopil iz cerkve, v župnišču sta se skupaj s pričama podpisala v poročno knjigo. Ponekod sta po končanem obredu nevesta in njena priča (če je bila priča moški, pa je to bila njegova žena) ostali v cerkvi, pokleknili pred oltar ter molili, poročni šopek sta pustili na oltarju.

FOTOGRAFIRANJE

Fotografiranje je bilo pomemben del vsake poroke. Navadno so se fotografirali takoj po poročnem obredu ali pa doma, po kosilu. Fotografije so bile skupinske ali pa sta bila na njih ženin in nevesta s poročnima pričama oz. sama.

POROČNO PRAZNOVANJE (GOSTIJA)

Gostija je bila za vas velik dogodek, po navadi je trajala dva dni, en dan pri nevesti in en dan pri ženinu. Začela se je pri tistem, ki je odšel od svojega doma. Namen gostije je bila zabava, ples, različne igre, dobro se je jedlo in pilo.

POROČNI JEDILNIK:

1. RIHTA

goveja juha z rezanci
»restan« krompir
kuhana govedina
hren
vinska omaka
solata (zelena, zeljna, fižolova)

2. RIHTA

kurja obara
kurja juha z rezanci
kuhano domače svinjsko meso
svinjska pečenka
mlinci
solata (zelena, zeljna, fižolova)

3. RIHTA

kruh z rozinami
orehova pogača

4. RIHTA

pečena kokoš
pečen puran
solata (zelena, zeljna, fižolova)

Vse jedi so se pekle v krušni peči. Meso so postregli na velikem lesenem krožniku oz. pladnju, iz katerega si je nato vsak svat vzel zelen kos. Nožev običajno niso uporabljali. Včasih mize niso bile obložene s pecivom, ni bilo poročne torte, pomembna sladica je bila pletenica oz. štruca, ki je morala biti na vsaki gostiji. Postavili so jo pred ženina in nevesto, okoli nje je bilo po navadi še dvanajst manjših. Pletenico so razrezali in ponudili svatom šele po koncu gostije. Pili so predvsem vino, ker ni bilo toliko kozarcev so pogosto pili kar iz enega.

Med obroki se je odvijala zabava s plesom, plesali so polke in valčke, potekale so tudi različne igre, ki so si jih izmislili muzikanti in s tem poskrbeli za obilo smeha. Navada je bila, da so gostije obiskale tudi maškare, ki so poskušale ugrabiti nevesto in pa prežarji (samski fantje), ki so za šalo kuharicam hoteli ukrasti purana, protfirerju pa janževino ali pa kar vino iz kleti.

Gostija je za ljudi pomenila sprostitev in zabavo, dobro jedačo in pijačo, saj je bilo njihovo življenje polno trdega dela in odrekanja. Daril v tistem času niso dajali, ampak so na dom staršev prinesli žive kokoši in pletenice.

Vsakega svata so muzikanti ob odhodu pospremili s pesmijo, ob tem pa jim je moral dati nekaj denarja. Naslednji dan se je gostija odvila še enkrat, in sicer tam, kjer je bil novi dom poročnega para, po navadi pri ženinu. Ko je nevesta prišla na ženinov dom, jo je tam čakala slamnata košara, v kateri je bil hlebec kruha, ki ga je pripravila ženina mama. Morala ga je razrezati in ga razdeliti svatom.

*Naj veselo se prepeva
naša pesem prav na glas,
da smo čakali tega dneva,
da je gostija tu pri vas.*

*Tu se pleše, tu se raja,
tu se muzika glasi,
tu se z vinčekom napaja,
tu prav dobro se nam godi.*

*Tu prav mastne so pečenke,
ki se tu trančirajo,
so luštni možji ino žene,
ki se tukaj zbirajo.*

*O preljubi ti moj ženin,
lahko srčno si vesel,
da tak pridno in pošteno
si deklico za ženko vzel.*

*O preljuba ti nevesta,
lahko si vesela ti,
da še nisi prej zgubila
venec svete nedolžnosti.*

(Svatovska pesem)

Raziskovali smo Tina Černejšek, Amalija Skok, Tjaša Polajžer, Matija Peršak pod mentorstvom učiteljice Brigitte Seidl.

Literatura:

Anton Goričnik, Trije mejniki življenja, Grafika Gracer, Celje 2011.

Jasna Vidakovič, Sto slovenskih ljudskih pesmi, Prešernova družba, Ljubljana 2003.

Stoperce, Zbornik kraja Stoperce, Kulturno posvetno društvo Stoperce, Maribor, 2009.

Ustni viri

